

ULUSAL BAĞIMSIZLIK SAVAŞINDA ANADOLUNUN VE KAMU OYUNUN DURUMU

Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak bastığından bu yana ulusal savaşın Anadolu'dan yürütülmesi ve İstanbulun Anadolu'ya bağlı olması gerektiğini düşünmekte ve savunmaktaydı. Aynı zamanda millet iradesinin en önemli unsurlardan biri olduğunu da vurgulamaktaydı. Nitekim, 22 Haziran 1919'daki Amasya Tamimiminin 3. maddesinde "Milletin istiklâlini gene milletin kendi azim ve kararının kurtaracağı", 4. maddesinde ise milletin hak isteyen sesini dünyaya duyurmak, duruma çare bulmak için her türlü etki ve denetimden uzak milli bir heyetin kurulmasını ifade etmekteydi.

Erzurum ve Sivas kongrelerinin 2. maddeleri Osmanlı Toplumunun bütünlüğünü, milli bağımsızlık için kuvâ-yı milliyenin ve milli iradenin esas olduğunu, 8. maddeleri ise milli bir meclisin kurulmasını öngörüyordu.

Mustafa Kemal Paşa millete neden bu kadar güveniyordu? Mustafa Kemal Paşanın bu kadar güvendiği millet yani kamu oyu bu tarihlere kimlerden oluşuyordu ve ne yapıyordu? Önce bunları görmekte yarar var.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniliklerin aydın sınıfı ve daha çok özellikle Harp Okulundan çıkma subay sınıfı tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. I. Meşrutiyetin ilânında Mithat Paşanın sağ kolu olarak tanınan Harbiye Nazırı Süleyman Paşanın oynadığı rolü, II. Meşrutiyeti de İttihat ve Terakkînin genç subaylarının gerçekleştirdiği bilinmektedir. Tanzimattan bu yana modern harp teknikleri usulleriyle yetiştirilen Çanakkale ve I. Dünya savaşlarını görmüş, çarpışmış, artık silahı alınmış subaylar, erler İmparatorluktan umudunu kesmiş, bütün umutlarını Anadoludaki kavgaya bağlamıştı. Subaylardan başka, memurlar, öğretmenler, P.T.T. memurları, basın mensupları, üniversite profesörleri, öğrenciler, Anadolu eşrafı,

yurtsever aydınlar ve köylüler de aynı düşüncedeydiler. Bunlardan İstanbulda olanları aralarında toplantılar yaptıkları gibi mitingler de düzenlemekte, Anadolu'ya silah ve cephane, asker de kaçırmaktaydılar. Anadolu'da kadın cemiyetleri kurularak küvâ-yı milliye ve düzenli orduya maddî yardımlar yapıldığı ve bu cemiyetlerin mitingler, protesto telgrafları ile de siyâsî yardımlarını gerçekleştirdiği de bilinmektedir. Halide Edip (Adivar) kendisinin de konuşmacı olarak katıldığı Sultanahmet Mitingini "Türkün Ateşle İmtihanı" adlı yapıtında anlatırken devrin canlı havasını etraflıca vermekte ve mitingin sonunda adeta O'nu bugün de simgeleştiren "Milletler dostumuz, hükümetler düşmanımız olmuştur" sloganı ile Dünya Kamu Oyunu ulusal bağımsızlık savaşı yanına çekmek istemekteydi¹. Ama, asıl mücadele Anadolu'da olmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, asıl mücadelenin Anadolu'dan yapıldığını belirttikten sonra, vatan duygusunun basit vatandaşları bu duygu etrafında birleştirdiğini Sahnenin Dışındakiler adlı yapıtında şöylece anlamaktaydı: "Vatan meselesi çıkınca insanoğlu değişiyor. Galatayı tutanlar kimlerdir bilir misin? Polis, sabıkalılar, külhanbeyler falan. Evet polisle sabıkalı el ele verdi. Garip değil mi? Ama adı üstünde milli mücadele bu. Bu ateşte sabıka filan kalmaz, hepsi temizlenir"².

İnebolu-Ankara yolu Ankaranın İstanbul ve diğer dış alemle bağlantısını sağlayan en önemli yoldur. İstanbuldaki gizli milliyetçi örgütler, felah-ı vatancılar, milli mücadeleçiler, İngiliz Fransız, Yunan denetimindeki depoları basarak kaçırdıkları silah ve cephaneyi mavnalarla kereste ve benzeri tüccar eşyasının altına gizleyerek İnebolu'ya kaçırdıkları gibi, bazı yabancılar da bu yol ile gelmekteydiler³.

İttihat ve Terakki döneminde ve genel harp sırasında pek çok hususta şikayetçi olan subaylar, artık Anadolu'da ulusal bağımsızlık savaşı için siyâsî ve askerî teşkilatlarda çalışıyorlardı. Ankaradaki öğrenciler yazın cepheye gitmek için can atmakta, küçük olup gidemeyenler ise üzülmekteydi.

Köylerde ağaların, hocaların, kasaba ve kentlerde zenginlerin, tüccarların, müftülerin ve yöre ileri gelenlerinin oluşturduğu ve tü-

1 Adivar, Halide Edip; Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul, 1962

2 Kansu, Ceyhun Atuf; Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine, Ankara, 1976, Türk Dili Özel Sayısı, sayı 298, sh. 25-26

3 Göyünç, Nejat; Anadolu (da Milli Mücadele, İstanbul, 1981 (Atatürkün 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan), sh. 5

müyle eşraf diye adlandırılan kişilerin çoğu kez çeşitli etkiler altında, ulusal bağımsızlık savaşına düşünce ve eylem olarak katılmaları, bölgeye ve zamana göre değişiklikler gösterir. İstanbuldaki aydınlar işgâli kınayan mitingler yaparken, Anadolu eşrafı dediğimiz tüccarlar ve ileri gelenlerin büyük bir kesimi işgâle boyun egmemekte ve kendi aralarında işgâle karşı teşkilatlanmaktaydılar⁴. Fransız ve Ermeni zulmü karşısında güney ve güney-doğu eşrafı etkili hareketlere girişmiş, küvâ-yı milliyeye önemli katkılarda bulunmuştur. Urfa, Maraş, Gaziantep savunmasında ve Adana'da bunların açık örneklerini görmekteyiz.

Ülke, yabancı güçler tarafından işgâl edildikten sonra, Anadolu'nun her bir yanında kurulan direniş derneklerinde kurucu, yönetici ya da sıradan üye olarak yer alanlar, kongrelere bölgelerinin temsilcileri olarak katılanların çoğunluğu bu eşraf dediğimiz kimselerdir. Bu guruba mensup bazı din adamları, örneğin, Ankara, Bursa, Maraş, Denizli, İpsala ve diğer yerlerde ulusal bağımsızlık savaşına önemli katkılarda bulunacaklardır.

1919 Mayısı sonu ve Haziranında İzmir'in işgalini kınayanlar, mitingler tertipleyenler, Sadarete telgraf çekerek tedbirler alınmasını isteyenler arasında müdafaa-i hukûcular ve eşrafın din adamları çoğunlukta idi. Örneğin, 28 Mayıs 1919'da Akşehir eşrafı ve Müftüsü Hacı Mustafa'nın, 1 Haziranda Babaeski Müftü Vekili Hasan'ın, 3 Mayıs'ta Maçka Müftüsü Kâmil Efendi'nin çektiği telgraflar örnek gösterilebileceği gibi, ulusal savaşta, Karacabey Müftüsü Sabri, Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat, Ezine Müftüsü İsmail Hakkı, Yalvaç Müftüsü Hüseyin, Karacasu İlhak-ı Red Cemiyeti Başkanı Müftü Mustafa Bey, Şeyh Mehmet, Silvan Müftüsü Abdurrahman, ulemadan Yakup, müderris Hüseyin, şeyhlerden Mehmet Hakim, Bafra'da Müftü Ahmed Ali, ulemadan Usta-zade Hasan Fehmi, Kolaylı-zade Hafız Nuri, Toğna Nahiyesinden müderris Numan-zade Halil ve diğer ulema, Bozkır Müftüsü Mustafa, Zonguldak Müftüsü İbrahim, Kartal'dan imam Avni'nin bu hareketlere katılarak küvâ-yı milliyeyi desteklediklerini görüyoruz⁵. Ancak, henüz Ankara Hükümeti kurulmadığı için bunların yasal hükümet durumundaki İstanbul ile temaslarının sürdürdüklerini, bu hükümetin bir şeyler yapabileceği umudu içinde oldukları gerçektir. Hareket Anadolu'dan sistemli bir şekilde yürütül-

⁴ Kansu, Ceyhan Atuf; Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine, aynı yer, sh. 25-29

⁵ Atamer, Hamdi; Milli Direniş, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı, 6, 8, 9, 10

meye başladığı andan itibaren bunların Ankara Hükümetine bağlı olarak çalıştıkları görülmektedir. Ancak, bütün din adamlarını aynı kefeye koymanın mümkün olmadığını da kabul etmek zorundayız.

Kûvâ-yı milliye grupları içerisinde her meslekten insan bulunmaktaydı. Bu konuda bilgi sahibi olabilmek için katılanların listesinin bir kısmına göz atmak ve bazı isimler vermek yeterli olacaktır. Örneğin, Gülhane Hastahanesi doktorlarından İsmail Mustafa, Kastamonu Vali Vekilî İbrahim Bey, Saray eski kaymakamı Sadettin, İttihat ve Terakî'nin Bursa Katibi Doktor Mithat, Waşington eski elçisi Alfred Rüstem, eski Polis Genel Müdür Muavini, eski Darülaceze Müdürü, eski Polis Müdürü, Harp Divanı üyeleri, Sadaret Emni subayları, Sultan Abdülhamit'in eski muhafızları, motor kaptanları, belediye başkanları, Bursa Fransızca öğretmeni, Bursa Sultanisi öğretmenleri, Edremit İdadisi öğretmenleri, diğer öğretmenler, eski ve yeni milletvekiller, mutasarrıflar, esnaflar, ziraat müdürleri, posta memurları, tapu memurları, emekli eczacılar, sağlık mensupları v.b. ulusal bağımsızlık savaşının yanında yer almış ve çalışmışlardır⁶. Doğal olarak büyük bir liste tesbit etmek için arşivlerde uzun bir çalışmaya gereksinim vardır. Bütün bu kişiler ve İstanbul'dan Anadolu'ya kaçıp gelenler Mustafa Kemal'in önderliğinde bütünleşmişler ve bütün varlıkları ile O'na destek olmuşlardır.

7-8 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal tekalif-i milliye emirlerini yayımlar. Bu ulusca ekonomik ve milli seferberlik demektir. Her ev giyecek yardımında bulunacak, tüccar ordunun donanımına yardım edecektir. Dört tekerlekli yaylı araba, at arabası, öküz arabası, kağıt bütün donatımı ile yüz deyirmi oranında devlet hizmetine verilecektir. Türk halkı Mustafa Kemal'in bu emirlerine büyük ilgi göstermiştir. Zamanın gazeteleri çeşitli kaza ve kasabaların yaptıkları yardımların listesini sürekli olarak yayınlamıştır. Bu listeler incelendiğinde Türk Halkının fedakarlığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bir köyde aynı zamanda muhtar olan ağa düğünlerde kullanılan arabasını vermek istememiş, tartışma çıkmış, köy imamına durum sorulmuş, o da "Bu araba ile köyün evlenme ve sünnet düğünleri yapılıyor, bayramlarda meydana çıkıyorlar. Bugünler düğün, dernek günleri değildir. Memleket istilasının kavgası yapılıyor. Siz arabayı orduya verin, vatan kurtulsun, gönüller şen olsun. Düğün dernek yaya da yapılır. Arabanın daha iyisi de yapılır "demişti. Durum Tekâlif-i

6 Atamer, Hamdi; Kûvâ-yı Milliye Katılanların Listesi, İstanbul, 1968, sayı, 4, 5, 8

Milliye Başkanı olan Konya'da bulunan miralay (albay) Kâzım Dirik'e iletilmiş. O da "Böyle düşünen din adamlarımızdan Allah bu vatanı mahrum etmesin. İmam efendinin iki ellerinden öperim. Kafası gibi cevabı da doğru yoldadır" demiş ve bunu dilekçenin altına yazmıştı⁷.

Kamu oyunun oluşmasında basın da büyük önemi vardır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a ayak bastığı andan itibaren yapmış olduğu hareketlerini basın yolu ile halka iletmenin önemini anlamış, basına büyük önem vermiş, ulusal savaş boyunca milli bir basın oluşmasına gayret göstermiş, bunda da başarılı olmuştur. Ancak, bütün basının ulusal savaşın yanında olmadığını, ulusal savaş yanında olmayan gazete sayısının ise az olduğunu belirtmek zorundayız. İstanbul ve İzmir'in bazı basın organları işgâl nedeni ile ulusal bağımsızlık savaşına tam katkıda bulunamamıştır. Bu arada kamu oyunu tedirgin edecek bazı yayın organlarının Anadolu'ya sokulmaması için titizlikle durulmuştur. Haberlerin milli basın ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla kamu oyuna iletilmesi için Mustafa Kemal büyük bir çabasının içine girmiştir⁸.

P.T.T. mensupları da gerek kuvâ-yı milliyenin, gerek Mustafa Kemal'in, gerekse müdafaa-i hukûk dernekleri ile diğer yararlı derneklerin telgraflarının, haberlerinin yerine zamanında ulaştırılabilmesi için büyük gayret sarfetmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, daha Samsun'a çıkmadan önce kuvâ-yı milliye dediğimiz milis kuvvetleri batıda teşkilatlar kurmaya, yöresel kurtuluş için yararlı dernekler oluşmaya başlamıştı. Mustafa Kemal bütün bunlarla haberleşmeye ve milli birliği kurmak için çalışmaya ilk günden itibaren başlamıştı.

Kurtuluş Savaşında asıl yükü çekenin, yüzyıllardır sömürülmüş ve unutulmuş olan Türk Köylüsü olduğu da unutulmamalıdır. Birinci Dünya Savaşında büyük kayıplar veren Türk Köylüsü pek savaş taraftarı değildir. Mustafa Kemal Paşa, Türk Halkını yeniden savaşa sokabilmek ve ulusal davaya inandırmak konusunda önemli çalışmalar yapmış ve yanındaki komutanlar bu konuda kendisine yardımcı olmuşlardı. Bu zor şartlar altında dahi, gerici çevreler, cahil halkı

7 Göyünç, Nejat; aynı makale, sh. 10

8 Özkaya, Yücel; Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921) Anka. 1989, sh. 24-50

aldatmak ve onları ulusal kuvvetler aleyhine çevirmek için çalışmalar yapmaktaydılar. Bu yüzden beyannameler yayınlandı ve halk aydınlatıldı. 26 Kasım 1921'de, Milli Savunma Bakanı Fevzi Bey bir beyanname yayınlamaya, ordu ve subaylar arasına yanlış haberler ulaştığını, halktan cahil olanlarından bazılarının halen Yunan Ordusunun yüzde sekseninin İslâm olduğuna inanacak ve bunu halife ordusu olarak kabul edecek nitelikte bulunduğunu açıklamakta ve hergün Türk Ordusuna kurşun yağdıran, Gedüsde camileri ahıra çeviren ve hayvanlarını bağlatan, çeşitli zulümler yapıp kaçarken birçok genç kız ve kadını da alıp beraber getiren, Karamürsel, Yenişehir, İnegöl, İznik ve civarında bütün köyleri harap eden, hücum edilmedik kadın, boğulmadık, kurşuna dizilmedik genç bırakmayan, camilerden kilimlere kadar herşeyi çalan ve camilerde kurânları çiğneyen, evlere çoluk-çocukları doldurup insafsızca öldüren Yunanlıların içinde İslamların bulunacağına inanılmamasını, bu haberlerin cepheden kaçan birkaç hain tarafından yayıldığını, bunların vatansız olduğunu, esas haberlerin resmî tebliğlerle yayınlandığını, bunların dışındaki haberlere inanılmaması gerektiğini açıklamaktaydı.

Türk Ordusuna halk tarafından büyük bağışlar yapılmaktaydı. Örneğin, Kadınhanlılar 130 arabanın nakliye ücretini bağışlamışlar, evvelce, Türk Ordusuna otuzsekizbin lira kıymetinde iki uçak, alıp, Eskişehirde armağan eden Erzurumlu tüccarlardan Hacı Ahmet-zâde Nafiz Bey, 7 Mayıs 1921'de Hilal-ı Ahmer'e 199 don ve gömlek bağışlamıştı. Bafra ve Alaçam halkı da 4.000 kilo tütün toplayıp orduya hediye etmişti. Bu tip yardımları saymakla bitiremeyiz⁹. Bütün bunlar Mustafa Kemal'in önderliğinde başarıya ulaşılacağına inanan ve O'nun örgütlediği halkın fedakarlığı sonunda sağlanılmıştır. Mustafa Kemal'in başlattığı harekete koşup gelen kişiler o zamanki Anadolu'nun zor ulaşım şartları ile de uğraşmak zorunda kalmışlardır. Gerek, kongrelere Anadolu ve Rumeliden katılan delegeler, gerekse Anadolu'dan Türkiye Büyük Millet Meclisine katılan milletvekilleri ve İstanbul'dan kaçıp Ankaradaki meclise katılan milletvekilleri ve düzenli ordu için sürekli para ve malzeme sağlayan kişiler bunları zor ulaşım şartları altında ama önderlerine olan büyük inançla gerçekleştirmişlerdir.

Yunanlıların zulmü de Anadolu halkının kenetlenmesine ve büyük önderin etrafından örgütlenmesine büyük etken olmuştur. 1920'de

⁹ Özkaya, Yücel; I. ve II. İnönü Başarılarının Türk ve Dünya Kamu Oyu ve Basını Tarafından Yorumlanması (Ahmet Şükrü Esmer Armağanı) Ankara, 1981, sh. 240-241

İzmir'den Ankara'ya giden Amerikalı Gazeteci Ellison, Manisa'ya geldiğinde, Manisanın Yunanlılar tarafından nasıl harabeye çevrildiğini şöylece anlatıyor: "Yarı yanmış, yıkık minarelerden, camilerin halini tahmin ediyorum. Manisada ondörtbin evden bin tane kalmış. İstatistikler çok kişinin öldüğünü bildiriyor. Öğrendiğime göre, kadınlar ve çocuklar camilere sürülmüşler, kaçmalarını önlemek için etraflarını makineli tüfeklerle çevirmişler. Sonra da camiyi ateşe vermişler". Turgutluya gelince de Manisa Valisi, fakir insanları yerleştirecek bir yerlerinin olmadığını, bunların kışı nasıl geçireceklerini düşünmeye bile cesaret edemediğini açıklamıştı. Turgutlu'daki durumu Ellison şöyle anlatıyor: "Onları harabeler içindeki kavuklarda oturmuş, ellerine yiyecek olarak geçirebildiklerini pişirirken gördüm. Suları akıtılmış çeşme yalıklarının içinde, saman ve kilimlerini koyarak gecelerini geçiren kadınlar vardı. Yalıkların üstü de yine saman ve kilimle örtülmüştü. Çok ince elbiseleriyle kadınları bu çatıkoruyordu soğuktan ... Soğuktan kaç çocuğun öldüğünü soramıyordum. Anadolu oniki yıl süren savaşıardan kan döke döke kansız kalmıştı. Savaşlar kadınların babalarını, oğullarını erkek kardeşlerini ayırmıştı. Yine de bu titreyen kadınlardan başka, trenler dolusu askerleri, inek vagonlarına doldurulmuş insancıkları yeni cepheye doğru giderken görüyordunuz. Nasıl oluyor da bu kadınlar çocuklarının ağlayışlarını susturuyor ve kendilerini erkeklerine verebiliyordu? Onları, bir ideal uğruna anavatanlarının bağımsızlığı ve özgürlüğü adına gönüllü bir fedakârlıktı". Bu izlenimler sürüp gitmektedir¹⁰.

Anadolunun işgâle uğramamış yerlerinde ise ulaşım çok zordu. Trabzon -Erzurum yolu 1919 başlarında Rus Ordusunun çeşitli döküntüleri ile doluydu. Köyler boş ve virandır. Günde ancak 15-20 km. yol alınabildiğinden Cevat Dursunoğlu Trabzondan Erzurum'a yirmibir günde ulaşabilmiştir. İnebolu-Ankara yolu 288 km. dir. 2 Şubat 1921'de Amerikan Yardımcı Ticaret Komiseri Gillespie bu yol ile onbir günde Ankara'ya varabilirken, yollarda arabalar, deve kervanları, eşekler, kağnılar, katır kervanları görmüştür. Doğal olarak demiryolları çok ilkel olduğu gibi, pekçok yerde de yoktur.

Ankara-Sinop yolu da bozuktur. Bazı yerlerde hiç yol yoktur. Köprülerden geçerken güvensizlikten ve yükü azaltmak için arabalardan inilmektedir. Dr. Rıza Nur 1920 baharında bu yolu onbeş günde almıştır. Kışın bu süre iki katına çıkmaktadır.

10 Ellison, G.; Kuvâ-yı Milliye Ankarası, Ankara, 1973, sh. 87 v.d.

Harap, herşeyden yoksun Anadolu'da yiyecek bulmak da bir sorundur. Halil Edip (Adıvar) 1920 Martında Samandra Köyündeki kûvâ-yı milliye karakolunda siyah ekmek somun yenildiğini ifade ediyor. Komutanlar erlerin yemek yemediğini öğrenince ellerindeki azıkları çoğu kez onlara vermişlerdir¹¹.

1920 Martının sonlarında, İstanbul 16 Martta işgâl edildikten sonra Ankara'ya kaçan sayılabılır ve aydınlar yol boyunca Mustafa Kemal ile telgraf vasıtasıyla haberleşmişler ve O'na para ve araç bulunamadığını açıklamışlardı. Bu tarihlerde ne Türk Köylüsünde, ne de milli kuvvetlerde fazlaca para yoktur. Milis kuvvetlerin gereksinimleri bile zorla sağlanabilmekte, bunların gereksinimlerinin sağlanması sırasında zaman zaman yakınmalarda ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bu tarihlerde gerek köylüler, gerekse kûvâ-yı milliye için para, araç ve mal çok önemlidir. Mustafa Kemal 26 Mart 1920'de, 15. Kolorduya çektiği telde, İstanbuldan Gebze'ye kadar olan yolun düzene sokulduğunu, ancak, köylü mallarından yararlanılmak için paraya gereksinim duyulduğunu, bunun sağlanması yolunda kolaylığın daha da artacağını ifade etmiştir¹².

Mustafa Kemal Paşanın Samsuna ayak bastığı tarihlerde ve 1920 de Anadolu'nun durumu ve halkın yaşantısı hiç de iç açacak bir manzara arz etmemektedir. Bütün bu olumsuzluklara karşın Mustafa Kemal Paşanın halkına karşı büyük bir güveni vardır. O, İstanbuldan yola çıkmadan önce başarıya ulaşılacağına inanıyordu. O, bir maceraya gitmiyordu. Plânlarını iyi yapmıştı. İtilaf devletlerinin durumunu iyi hesaplamıştı. İtilaf devletlerinin bu savaşı ne kadar devam ettirebileceklerini, kamu oylarının bu savaşın tam lehinde olmadığını bilincine varmıştı. İtilaf devletleri bu savaşı uzun süre devam ettiremezlerdi. Bu toplum ile o Çanakkalede, Muş ve Bitliste başarılı mücadeleler vermişti. O halkına güveniyor, halkı da Mustafa Kemale güveniyor idi. Ancak, hareketin Anadolu'dan yürütülmesi şarttı.

Mustafa Kemal bu düşüncelerinin ışığı altında Anadolu'ya geçmek ve hareketi buradan örgütlemek gereğini duymuştur. Mustafa Kemal, Samsuna çıktıktan sonra ulusal bağımsızlık savaşını örgütlemek için hangi yollara başvurmuş ve neler yapmıştı sorusuna gelince

11 Göyünç, Nejat; aynı makale, sh. 5-7

12 Özkaya, Yücel; İstanbuldan Ankaraya Kaçış Olayı, Ankara. 1988, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı, 123. sh. 137

bunun kolay olmadığını ve bu örgütlenmenin çok büyük çalışmalar sonunda gerçekleştiğini belirtmek zorundayız.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da değişik rütbe ve sınıfa mensup on sekiz arkadaşı ile birlikte Samsun'a çıkmış; bu arkadaşları ile birlikte, ulusal bağımsızlık savaşının gerçekleştirilmesi için halkın da desteğini yanlarına alarak, birlik ve beraberlik içinde çalışmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'dan sonra, milli bütünlüğü sağlamak, Türk halkını Türk Vatanının kurtuluşu için bir araya toplamak amacı ile hemen çalışmalara girişmiştir. Esasen, daha önce bütün yurttaki işgale karşı koymak amacı ile birtakım dernekler kurulmuştu. Ancak, bunlar ulusal olmaktan çok yöresel dernekler olup, yalnızca kendi bölgelerinin kurtulmasını ön plânda tutmaktaydılar¹³.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak bastığı ulusal bağımsızlık savaşının ilk plânlarını yaptığı Amasya ve Havza'ya gittiği zaman, Türk Halkına olan güveninin sonsuzluğunu dile getirmişti. Esasen İzmir'in işgalinden sonra Türk Halkında milli şuuru iyice oluşmaya ve düşmana karşı koymaya yönelik hareketler gelişmeye başlamıştı. Mustafa Kemal, milli bütünlüğü sağlamak ve halkı vatanın kurtuluşu düşüncesi etrafında toplamak için şu girişimlerde bulunmuştur:

- 1- Her tarafta mitingler yaptırmak, tebliğler yayınlamak
- 2- Kuvâ-yı milliye teşkilâtlarının kurulmasında katkıda bulunmak ve onlarla sürekli temasta bulunup, hareketleri yönlendirmek
- 3- Beyanları ve kongre kararları ile milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu, milletin bağımsızlığının yine milletin azmi ve kararı ile kurtulacağını her yere duyurmak ve halkını bu fikir etrafında birleştirmek
- 4- İstanbulun Anadolu'ya egemen değil, Anadolu'ya bağlı bulunması gerektiği yolunda telkin ve uyarılarda bulunmak (İstanbul Aydınlarına yazdığı mektuplar ve çeşitli beyanları ile bunu yerine getirmiştir).
- 5- Kendilerinin padişaha bağlı olduklarını, ancak, padişahın İstanbul'da esir durumunda olduğunu, padişahı ve vatanı kurtarmak için mücadeleye girilmesi gerektiğini açıklamak (Din adamları da bu konuda kendisine yardımcı oldu).

¹³ Özkaya, Yücel; Mustafa Kemal Paşanın Ulusal Kurtuluş Savaşı Boyunca ve Sonrasında Kamu Oyu nu Oluşturması ve Halk İle İlişkileri, Ankara, 1988, Silahlı Kuvvetler Dergisi Atatürk Özel Sayısı (Gnkurmay Yayını), sayı. 318, sh. 72-73

6- Ulusal kongreler yapmak, TBMM'ni kurarak milletin temsilcilerinin ulusal bağımsızlık hareketine önder olmasını sağlamak.

7- Bütün dernekleri tek bir dernek olarak birleştirmek¹⁴.

Batı Anadolu'da gerçeği gören ve düşmana ancak silahla karşı koymanın sonucunda başarıya ulaşabileceğini anlayan komutanlar, askerleri ve halkı kûvâ-yı milliye örgütü altında bütünleştirmekte ve düşmana karşı koymak için hazırlıklar yapmaktaydılar. Mustafa Kemal Paşa, derhal bunlarla ilişki kurmuş ve bu teşkilatın genişletilmesini istemiş, milis kuvvetlerinin başında olan komutanlar bu konuda Mustafa Kemal Paşa ile bütünleşmiş, sonunda da teşkilat her yere yayılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, yukarıda madde belirttiğimiz bütün bu hususları gerçekleştirmek için gerekli çalışmalarda bulunmuş ve hepsini de gerçekleştirerek Türk Halkını inançlı bir şekilde ulusal bağımsızlık savaşı için yönlendirmiştir.

Bazı cahil ve körü körüne padişaha inanmış olan kişiler de hatalarını anlayarak milli kuvvetlerin safına katılmaktaydılar. Mustafa Kemal Paşa bunları ulusal dava etrafında toplamak, halkı uyanık tutmak için gerekli uyarıları yapıyor ve onları aydınlatmak için elinden geleni yapıyordu. Ulusal bağımsızlık savaşına aleyhtar olanların öncülüğünü yapan ve Birinci Konya İsyanını başlatan (27 Eylül 1919) Zeynelabidin Hoca padişah yanlısı idi, Ancak, daha sonra halk aydınlatılmış, asilere kanan kişiler hatalarını anlayarak milli kuvvetlerin yanında yer almışlardı. Mustafa Kemal Paşa, 3 Ağustos 1920'de bu hususları Büyük Millet Meclisinin ikinci başkanı olan Celaleddin Arif Bey'e bildirirken "Konya'nın vaziyetini şayan-ı memnuniyet buldum" diyerek memnuniyetini de ifade etmişti. 0,4 Ağustos'ta Konya'da Konyalılara hitaben yaptığı konuşmada "-Konyalılar! Milli emellerimize ihanet eden bu bedbahlar (kötü niyetliler) yine millet iradesiyle cezalarını bulacak, hatalarını anlayacaklardır. Millet, kûvâ-yı milliye ile hemfikirdir. Daima uyanık olunuz" dedikten sonra millete güvenini de şöylece ifade etmişti: "-Arkadaşlar: Kendi milletimize, kendi kudretimize istinaden mukaddes mücadelemize devam ediyoruz ... Tek bir neferimiz, tek millet ferdimiz kalsa da herhalde istik-

14 Özkaya, Yücel; İstiklâl Savaşında Türk Halkının Kûvâ-yı Milliyeye ve Milli Orduya Katkıları, Ankara, 1985, II. Harp Tarihi Semineri (Gnkurmay Yayını), sh. 239

lâlimizi vermeyeceğiz. Düşmanlarımızı vatanımızın bağrında yaşama bırakmayacağız”¹⁵.

Mustafa Kemal Paşa bu şekilde hareket ederken, yüzyıllardır yeryüzünde Allahın gölgesi “Zı’llulAllah-ı fi’l-âlem” olarak tanınan padişaha körü körüne dini bağlarla bağlı olan kamu oyunu karşısına almamak için, ulusal bağımsızlık savaşının padişahı ve vatani kurtarmaktan başka bir hedefi olmadığını da sık sık vurgulamak, bunun için de din adamlarının fetvalarını almak durumunda kalıyordu. Hiç şüphesiz bu faturalar hakkında idam kararı çıkarılmış olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının lehinde oluyordu.

Ankara, özellikle Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra Türk milliyetçiliğini temsil etmiştir. Ulusal bağımsızlık savaşının bütün sıfatları ve tabirleri bunu göstermektedir: “Milli Mücadele”, “Milli İstiklâl”, “Milli hareket”, “Milli Zafer”, “Büyük Millet Meclisi”, “Hakimiyet-i Milliye”, “Kûvâ-yı Milliye”, ulusal bağımsızlık lügatında bu milli kelimesi yalnız “millele mensup, millet için, millet uğruna” anlamına gelmez, tam bir milliyetçilik kavramının bütün anlamlarını kapsar¹⁶. Mustafa Kemal Paşa, Amasya Genelgesinden itibaren Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, Ankara’daki Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmalarda ve bunların dışında verdiği beyanatlarında hep bunu vurgulamaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1919’da Sivas’tan ayrılıp, 27 Aralık 1919 Cumartesi günü Heyet-i Temsiliye ile Ankara’ya geldiğinde, Ankara’da üçbin atlı yediyüz yayadan oluşan seymen alayı, dervişler, esnaflar, okullular ve halk tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmış, yirmibin nüfusa yaklaşan Ankara’dan ulusal bağımsızlık savaşını yönlendirmeye başlamıştı. 28 Aralık 1919’da Ankara Tarım Okulunda şehrin ileri gelenleri ile yaptığı toplantıda: “Milletimiz kabiliyetsiz değildir. Bir millet, varlığı ve hakları için bütün kuvvetiyle ilgili olmazsa, kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Hükümetin çalışmaları kötü olup da millet itiraz etmez ve O’nu düşürmezse, bütün kusur ve kabahtelere katılmış olur” diyerek kamu oyuna güdülecek yolu anlatmıştır¹⁷.

15 Önder, Mehmet; Atatürk Konya’da, Ankara, 1989, sh. 7-8

16 Sefa, Peyami; Türk İnkılabına Bakışlar, Ankara, 1988, sh. 49

17 Özgül, Cemil; Heyet-i Temsiliyenin Ankaradaki Çalışmaları, Ankara, 1989, sh.

Ankara'da kamu oyunu oluşturmaya çalışan ve örgütlenme yolunda büyük adımlar atan Mustafa Kemal kolordulara, savaşımların sayısını, silah, cephane, mühimmat miktarlarını ve kûvâ-yı milliye teşkilâtın elindeki kuvvetler ile savunma gücünün 10 Nisan 1920'ye kadar iletilmesini de istemişti. Bir başka genelgede de asker ulaştırma, giyecek, yiyecek kaynakları hakkında bilgi istemiş ve "Kendi yağımızla kavrulacağımıza göre malî imkânlar nelerdir?" sorusunu sormuştu¹⁸.

Ulusal bağımsızlık savaşı sırasında Güney Anadolu halkı Mustafa Kemal'e son derece güvenmiş ve sürekli O'nunla haberleşmiş ve direktiflerini yerine getirmişti. Bilindiği gibi, 23 Şubat 1920 günü Urfa'daki hareketler başarı ile sonuçlanmış, kûvâ-yı milliye Urfa'ya girmiştir. 23 Nisanı 24 Nisana bağlayan tarihte Fransızlar Urfa'dan çekilmiş, Ali Saip Urfa Milletvekili olarak Ankara'ya hareket etmiştir¹⁹. Olaylar sırasında Urfa halkı Mustafa Kemal ile sürekli ilişki halindedir. Örneğin, 19 Mart 1920'de Urfa halkı adına Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e çekilen telde Urfa'nın durumu şöyle anlatılır: "Beş gündür savaşı sahnesi olan Urfa, Fransızların mahsuru durumunda olup, çok şehit verilmiştir. Düzenli kuvvetler yetişmedikçe bir iş görülemeyecektir. Fırat terk edilmemeli. Karacurundaki tabur Urfa'ya gönderilmeli ve kûvâ-yı milliye ile mevcudu artırılmalıdır. İki saate kadar cevap alınmazsa, Urfalıları başlarının çaresine bakacaklardır". Mustafa Kemal buna acele verdiği cevapta, 13. Kolordunun ciddi olarak Urfa meselesini çözeceğini, talimatın verildiğini, savaşa devam edilmesini bildirmiştir²⁰. Sonuçta, Urfalılar kûvâ-yı milliye'nin yardımları ve alınan talimatlar gereği Urfa'yı kurtarmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, 1919 da ve 1920'nin başındaki çalışmaları ile kamu oyunun ulusal bağımsızlık savaşı etrafında toplanmasını sağlamıştır. İzmir'in işgalinin hemen arkasından 15-23 Mayıs 1919 tarihleri arasında Mustafa Kemal'in müdafaa-i hukûk derneklerine mitingler yapılması ve Sadarete, İtilaf Devletlerine protesto telgrafları çekilmesi direktifleri doğrultusunda, her yerden çekilen telgraflar ve

18 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1955, (Gnkurmay Yayını), sayı, 13, belge. 351-352

19 Ali Saip; Çukurova Acıklı Olayları ve Urfanın Kurtuluş Savaşı, Urfa, 1984, sh. 63-71.

20 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı. 13, belge. 336

yapılan mitingler ile bu istek yerine getirilmiş, bu hususlar Mustafa Kemale de iletilmiştir. Bu hususlar Pasinler, Hasankale, Erzincan, Bayburt, Ayancık, Safranbolu (Zafranbolu) Tokat, Arac, Gerze, Cide, Samsun, Tosya, Çankırı ve başka yerlerde gerçekleştirilmiş, Mustafa Kemal Paşaya bilgiler verilmiş, Mustafa Kemal kendilerini kutlamış, ayrıca halkın bu düşüncelerini İstanbul'a da iletmişti²¹.

Mustafa Kemal çeşitli tarihlerde önemli yazarlardan Halide Edip hanımla mektuplaşmıştı. İstanbul'daki mitinglere katılıp, Ankara'ya gelmiş olan Halide Edip Hanım'ın Yunus Nadi ile kamu oyunu aydınlatacakları Anadolu Ajansı'nı kurmasını sağlayan Mustafa Kemal, bu ajans vasıtası ile de kamu oyunu aydınlatmıştı. Halide Edip Hanımın kamu oyunu aydınlatacak bir yazısının yayınlanması için Genelkurmay Başkanlığı birinci feriki tarafından 1921 Eylülünde yayınlanması sağlanmıştı. Halide Edip, "Selam Arkadaşlar" diye başlayan bu yazısında İstanbul gençlerine hitap etmekte ve onları Anadolu'ya çağırıyordu²².

İstanbul Hükümetinin bütün baskısına karşın kamu oyu oluşturulabilmiştir. 1919 ve 1920'de İstanbul Hükümeti kuvâ-yı milliyeye kendi tabiriyle kuvâ-yı bağıye'ye taraftar olanları polis raporu ile yakalamakta, yakalanan öğretmenler, din adamları da kendilerinin suçsuz olduklarını ispat etmeye çalışmaktaydılar²³. İstanbul'daki Harbiye Nezareti 1921 başlarında artık Anadolu'daki hareketin yanında yer almıştır. Sıkı Yönetim Harp Divanı kuvâ-yı milliyeciler için, vatani koruma gibi yüksek bir gaye uğruna çalışanların kovuşturmaya tabi tutulmalarını gerektiğini açıklamıştır. Harbiye Nezareti son günlerde kuvâ-yı milliyeye ile uzlaşmaya çalışıldığını açıklayıp, kuvâ-yı milliyenin vatanın kurtarılması için teşekkül etmiş kuvvet olduğunu belirtmiştir. Alman kararların düşman tecavüzlerine karşı vatan ve milletin namusunu kahramanca savunma ve koruma ile meşgul bulunduğu böyle bir zamanda yalnız kuvâ-yı milliyeye ile ilgilerinden dolayı sanık tutulmuş olan bu kimselerin taktir ve alkışlanmaya değer yurtseverliklerinin suç sayılmaması ve kovuşturmanın düşmesini istenmesi noktasında toplanmaktaydı. 7 Mayıs 1921'de ise milli ve vatani görevle uğraşan bu teşkilatın saygı değer teşkilât olduğu ve bundan dolayı kim-

21 Özkaya, Yücel; İzmir'in İşgalinin Anadolu'daki Tepkileri, Ankara, 1988. Atatürk Yolu Dergisi (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay), sayı. 1, sh. 69-72

22 Özkaya, Yücel; İstiklâl Savaşında Türk Halkının Kuvâ-yı Milliyeye ve Milli Orduya Katkıları, II. Harp Tarihi Semineri, sh. 243

23 Özkaya, Yücel; aynı makale, sh. 248

senin hüküm giymemesi ve mallarına el konulmaması gerektiği yolunda karar alındı. Harbiye Nezareti 6 Temmuz 1921'de ise kûvâ-yı milliyecilerin kovuşturulmasına gerek olmadığı, zaten 823 kişiden ibaret olanların çoğunun Anadolu'da olduğu, böyle yüksek bir amaç için uğraşanların muhakeme edilmeyeceğini açıklanmıştı²⁴. Bu arada Mustafa Kemal Paşaya rütbe ve nişanları da geri iade edilmiştir. 1 Nisan 1916'da tümgeneralliğe terfi eden, ancak, 8 Temmuzda İstanbul'a çağırılması üzerine, askerlikten istifa eden ve 9 Temmuz günü III. Ordu Müfettişliği görevine son verilen ve 9 Ağustosta askerlik mesleğinden istifa eden ve sahip olduğu bütün nişanları, fahri yaverlik unvanları alan Mustafa Kemale, 4 Şubat 1920'de askerlikten kendi isteği ile ayrıldığı ve hakkında hiçbir Divan-ı Harp hükmü olmadığı için askerlikten istifasının kabul edildiği, ancak uzaklaştırılmadığı için nişan ve madalyaları geri verildiği açıklanmıştı²⁵. Bu da Mustafa Kemal Paşa'nın halkın gözündeki saygınlığın daha da artmasına sebep olmuştur.

1920'nin ortalarında itibaren artık kamu oyunun Mustafa Kemal Paşanın istediği yön ve doğrultuda oluştuğunu görüyoruz. Anadolu'nun her tarafından cepheye katılımlar ve yardımlar çıg gibi büyümektedir. Anadolu'nun her yerinde Türk Ordusunu teşvik eden ve ulusal bağımsızlık savaşını alkışlayan hareketler görülmeye başlamıştır. Bolu Sancağı da, halkın orduya selâm ve hediyelerini bizzat sunmak ve iletmek göreviyle yükümlü bir heyet seçmiştir. 8 Eylül 1921 günü bu heyet Bolu'dan cepheye gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu heyeti Bolu Belediye Başkanı Hafız Hakkı, Nakibü'l-eşraf kaymakamı (Peygamber soyundan gelen seyyidlerin işiyle görevli kişi), Ahmet Süreyya, Şeyh Nureddin, müderris Muhittin, eşraftan Hafız Tayyar, Gerede Müftüsü Ali Rıza, Doktor Mithat, Düzce eşrafından Hacı Nuri, Mudurnu eşrafından İbrahim, Göynük eşrafından Şevket, Türkoğlu Gazetesi sahibi Mithat Akif oluşturuyordu. Görüldüğü üzere, heyette yalnızca Bolu Sancağı değil, kazaların ileri gelen kişileri de mevcuttur.

8 Eylül günü saat ikide Belediye Binasında heyet ve halk toplanmış, Müftü Hafız Ahmet Efendinin ordunun başarısı hakkında okuduğu geniş kapsamlı ve güzel duadan sonra birlikte yola

24 Atamer, Hamdi; Milli Mücadeleye Katılanlar Hakkında Askeri Yargıtayın Kararı, İstanbul. 1967. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 3, sh. 4-8

25 Baycan, Nusret; Atatürkün Nişan ve Madalyaları, Ankara, 1986 (Gnkrumay Yay), sh. 15-33

çıkmişti. Bolu'ya yedi kilometre uzaklıktaki kaplıcalara kadar gelen heyete katılan kalabalık geri dönmüş ve heyet Beypazar yoluyla cepheye doğru hareketini devam ettirmiştir²⁶. Bu örnek Türk halkının Türk askerine, liderine, gösterdiği büyük sevgi ve güveni gösteren örneklerden yalnızca bir tanesidir. Birkaç örnek daha göstermekte yarar vardır. Üsküdar Çamlıca Sultanisi öğrencileri bir piyango düzenleyip, elde ettikleri yüzbin kuruşu İstiklâl şehitlerinin çocuklarına harcanmak üzere Başkomutan Mustafa Kemal Paşaya göndermişlerdir. 15 Mayıs 1922'de Bolu'da büyük bir miting yapılmasına karar verilmiştir. Ramazan ayı olmasına karşın miting için birçok köy halkı akın akın Bolu'ya gelmiştir²⁷. 15 Mayıs Pazar günü, İzmirin üç senedenberi Yunanlılar tarafından işgalini protesto eden büyük bir miting yapılmıştır. Pazar günü saat yedide öğrencilerin, bir müfreze askerinin, milli heyetlerin, esnaf cemiyetlerinin ve halkın katıldığı mitingde, İzmir faciasını görmüş olan Milli Eğitim Müdürü Talat Bey geniş bilgi vermiştir. Bu heyecanlı konuşma sırasında her yerdən tekbir sesleri yükselmiş, "Ya İzmir, Ya ölüm" parolası göklere yükselmiştir. Günün Pazar ve havanın yağmurlu olmasına karşın, çok büyük bir kalabalık Belediye Binası Önünde yani miting alanında toplanmıştı. Miting Heyeti tarafından Büyük Millet Meclisine, İzmir Mutasarrıflık Makamına çekilecek protesto okunduktan sonra, öğrencilerin intikam sesleri arasında miting düzenli bir şekilde dağılmıştır²⁸.

Bu verdiğimiz örnek ve bilgiler, 1919 Mayısından itibaren başlatılan kamu oyu oluşturulmasının nasıl gerçekleştiğini açıkca ortaya koymaktadır. Türk halkı büyük önderine inanmış ve O'nun birleştirici, bütünleştirici siyaseti ile başarıya ulaşmıştır.

26 Türkoğlu Gazetesi (Bolu), sayı, 8, 2 Teşrin-i evvel 1337 (1921)

27 Türkoğlu Gazetesi, sayı. 40

28 Türkoğlu Gazetesi, sayı. 41